

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان

دانشکده زبان و ادبیات فارسی

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی علوم

قرآن و حدیث

مفهوم قرآنی ازدواج با رویکرد مردم شناسی

استاد راهنما

دکتر مهدی مطیع

استاد مشاور

دکتر مسعود کیان پور

پژوهشگر

حمیده نوجوکی

بهمن ماه ۱۳۹۱

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات،
ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این
پایان نامه متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه ارشد رشته علوم و قرآن و حدیث
خانم حمیده نوجوکی

تحت عنوان:

مفهوم قرآنی ازدواج با رویکرد مردم شناسی

در تاریخ ۱۳۹۱/۱۱/۳۰ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه‌ی **خوب** به تصویب نهایی رسید.

امضا	با مرتبه‌ی علمی استادیار	دکتر مهدی مطیع	۱- استاد راهنمای پایان نامه
امضا	با مرتبه‌ی علمی استادیار	دکتر مسعود کیانپور	۲- استاد مشاور پایان نامه
امضا	با مرتبه‌ی علمی دانشیار	دکتر محمدرضا حاج اسماعیلی	۳- استاد داور داخل گروه
امضا	با مرتبه‌ی علمی استادیار	دکتر ثریا معمار	۴- استاد داور خارج از گروه

امضا مدیر گروه

سپاس و قدردانی

سپاس و ستایش مرخصی رال و جلالت که آثار قدرت او بر چهره روز روشن، تلبان است و انوار حکمت او در دل شب تار، در فشان. آفریدگاری که خوشترن را به ما شناساند و درهای علم را بر ما گشود و عمری و فرصتی عطا فرمود تا بدان، بنده ضعیف خویش را در طریق علم و معرفت بیازماید.

باشکر و سپاس از استاد دانشمند و پرایه ام جناب آقای دکتر مهدی مطیع که از محضر پر فیض تدریسشان، بهره برده ام و استاد کرامت در جناب آقای دکتر محمود کیانپور که زحمت مشاوره این پایان نامه را بر عهده گرفتند.

با تقدیر و درود فراوان خدمت پدر و مادر بسیار عزیز، دلسوز و خداکارم که پیوسته جرحه نوش جام تعلیم و تربیت، فضیلت و انسانیت آنها بوده ام و بهواره چراغ وجودشان روشنگر راه من در سختی ها و مشکلات بوده است.

با تقدیر و سپاس از همسر مهربانم که با حمایت های بیدریغش سختی های راه را بر ایمن هموار نمود.

با سپاس بی دریغ خدمت دوست کران مایه ام خانم پیمانی که مرصمیمانه و مشتاقانه یاری داد.

و باشکر خالصانه خدمت همه کسانی که به نوعی مراد به انجام رساندن این مهم یاری نموده اند.

تقدیم بہ:

پدرم بہ استواری کوه

مادرم بہ زلالی چشمہ

ہمسرم بہ صمیمیت باران

دخترم بہ طراوت شبنم

چکیده:

با توجه به اینکه ازدواج یکی از مراحل مهم زندگی بشر است محققین و پژوهشگران همواره در پی شناخت بیشتر آن و یافتن راه هایی برای بهبود زندگی بشر بوده اند. دانشمندان اسلامی نیز با بررسی آیات و روایات درصدد یافتن ازدواج مطلوب از نظر اسلام بوده و در این زمینه کتب زیادی تألیف کرده اند. با این وجود گستردگی بحث تا جایی است که همواره با کمک گرفتن از علوم مختلف و از جنبه های گوناگون می تواند مورد بررسی قرار گیرد و احیاناً نتایج و راهکارهای جدیدی یافت شود. یکی از علومی که در این زمینه می تواند راهگشا باشد علم مردم شناسی است که به بررسی لایه ی فرهنگی زندگی مردم می پردازد و یکی از مسائلی که می تواند در فهم ازدواج مطلوب از دیدگاه اسلام به کار آید، بررسی فرهنگ ازدواج در زمان نزول قرآن است. بنابراین در این پایان نامه سعی شده تا با کمک گرفتن از علم مردم شناسی، فرهنگ ازدواج در عصر جاهلی به دست آید و سپس با بررسی آیات، تغییراتی که پس از نزول قرآن در فرهنگ ازدواج رخ داده تا ازدواج مطلوب به دست آید فهم شود. در نهایت نگارنده بر آن است که قرآن با مبنا قرار دادن فرهنگ جاهلی، مفهومی از ازدواج معرفی می کند که قابل تطبیق و متناسب سازی با تمام فرهنگ ها در هر زمان و مکان است.

کلید واژه ها: مردم شناسی، جاهلیت، فرهنگ ازدواج، ازدواج قرآنی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات
۱-۱-۱	طرح مسأله
۲-۱	اهداف
۳-۱	پیشینه کار
۴-۱	فرضیه ها
۴-۱	سوال ها
۴-۱	اصطلاحات
۵-۱	روش شناسی
۶-۱-۱	تقسیم بندی مردم شناسی
۶-۱-۲	محققین و صاحب نظران مردم شناسی در حوزه ازدواج
۶-۱-۳	مؤلفه های مردم شناسی ازدواج
۶-۱-۳-۱	تعریف ازدواج
۶-۱-۳-۲	هدف از ازدواج
۶-۱-۳-۳	تک همسری و چند همسری
۶-۱-۳-۴	برون همسری و درون همسری
۶-۱-۳-۵	زنا
۶-۱-۴	اقوام
۶-۱-۴-۱	افکار
۶-۱-۴-۲	رفتار
۶-۱-۵	ادیان
۶-۱-۵-۱	آموزه ها
۶-۱-۵-۲	قوانین
۸-۱	جمع بندی

فصل دوم: ازدواج در جاهلیت

۲۷	۱-۲- مقدمه فرهنگ شناختی ازدواج.....
۲۸	۲-۲- مردم دوران جاهلیت.....
۲۸	۱-۲-۲- افکار.....
۲۹	۲-۲-۲- عقاید.....
۳۲	۳-۲-۲- رفتار.....
۳۵	۴-۲- موقعیت زن.....
۴۱	۲-۵- انواع ازدواج.....
۴۱	۱-۵-۲- ازدواج صداق.....
۴۲	۱-۵-۲-۱- انتخاب همسر.....
۴۶	۲-۵-۲-۱- مهریه.....
۴۸	۲-۵-۳-۱- مراحل ازدواج.....
۵۰	۲-۵-۲- متعه.....
۵۰	۲-۵-۳- ازدواج اماء.....
۵۱	۲-۵-۴- ازدواج مقت.....
۵۳	۲-۵-۵- ازدواج شغار.....
۵۳	۲-۵-۶- ازدواج رهط.....
۵۴	۲-۵-۷- ازدواج با اختین.....
۵۵	۲-۵-۸- ازدواج استبضاع.....
۵۵	۲-۵-۹- ازدواج تعویضی.....
۵۶	۲-۵-۱۰- ازدواج صاحبان پرچم.....
۵۷	۲-۵-۱۱- مخادنه.....
۵۸	۲-۵-۱۲- تعدد زوجات.....
۵۸	۲-۶- هدف از ازدواج.....
۵۹	۲-۶-۱- کسب الفت و هم پیمانی با قبائل دیگر.....
۵۹	۲-۶-۲- تدبیر منزل.....
۵۹	۲-۶-۳- تناسل و توالد.....

۶۰	۷-۲- طلاق.....
۶۱	۱-۷-۲- طلاق صریح.....
۶۲	۱-۱-۷-۲-ظهار.....
۶۲	۲-۱-۷-۲- ایلاء.....
۶۲	۳-۱-۷-۲- رجعی.....
۶۳	۴-۲-۷-۲- طلاق خلع.....
۶۳	۲-۷-۲- طلاق کنائی.....
۶۴	۸-۳- جمع بندی.....
۶۴	۹-۳- تحلیل فرهنگ ازدواج در جاهلیت.....

فصل سوم: تغییر فرهنگ ازدواج

۶۷	۱-۳- ازدواج مطلوب.....
۶۷	۱-۳- زوجیت در هستی.....
۶۸	۱-۳- زوجیت دنیایی انسان.....
۶۹	۱-۲-۱-۳- انتخاب همسر.....
۷۲	۲-۲-۱-۳- هدف از ازدواج.....
۷۴	۳-۲-۱-۳- تحکیم پیوند زوجیت.....
۷۶	۳-۱-۳- زوجیت در قیامت.....
۷۸	۲-۳- تغییرات در حوزه ی ازدواج.....
۷۸	۱-۲-۳- بالا بردن جایگاه زن.....
۷۹	۱-۲-۳- توجه دادن به شخصیت انسانی زن.....
۸۰	۲-۱-۲-۳- بیان توانمندیو مقام های معنوی زن.....
۸۰	۳-۱-۲-۳- اشاره به حقوق اقتصادی.....
۸۴	۴-۱-۲-۳- اشاره به حقوق اجتماعی.....
۸۵	۲-۲-۳- از بین بردن آداب و رسوم غلط و ناهنجاری های اخلاقی.....
۸۵	۱-۲-۲-۳-ظهار.....
۸۶	۲-۲-۲-۳- به زورگرفتن مهریه.....

۳-۲-۳- ازدواج با زن پدر	۸۶
۳-۲-۴- فحشا	۸۷
۳-۲-۳- نظم بخشیدن و قانونمند کردن ازدواج و طلاق	۸۷
۳-۲-۱- تأمین نیاز جنسی صرفاً در خانواده	۸۸
۳-۲-۲- انتخاب همسر از بین افراد پاکدامن و باایمان	۸۸
۳-۲-۴- حفظ حریم زن و شوهر	۸۹
۳-۳- جمع بندی فصل	۸۹
نتیجه گیری	۹۱
منابع	۹۷

فصل اول

کلیات

۱-۱- طرح مسأله

توجه کردن به شرایط اجتماعی نزول قرآن نکته ای کلیدی در فهم مضامین قرآنی است و به همین دلیل مباحثی تحت عنوان انسان شناسی یا مردم شناسی در قرآن در دوران معاصر مطرح شده است. البته این مطلب به این معنا نیست که قرآن بازتاب فرهنگ زمانه ی خود است بلکه قرآن دارای دو سطح انسانی و الهی است که این امکان را فراهم می کند تا از خلال مفاهیم مطابق با فرهنگ آن زمان مفاهیم کلی و فرا مکان و فرا زمان را استخراج کرد. یکی از موضوعات شایسته ی پژوهش، ازدواج در قرآن است. آنچه از کتابهای تاریخ جاهلیت به دست می آید آن است که پیش از اسلام به جز ازدواجی که اسلام آن را تأیید نموده و ازدواج محصن نامیده می شود؛ انواع دیگری از ازدواج همچون نکاح استبضاع، نکاح صواحب الرايات، نکاح جمعی و..... وجود داشته که مبتنی بر امیال حیوانی همچون شهوت، تفاخر (به دست آوردن نسب بهتر) و.... بوده است. پیامبر اسلام (ص) در چنین جامعه ای مأموریت یافت تا تمام امیال حیوانی آنها را تعالی بخشیده، الهی کند. ازدواج و شیوه تعامل با همسر نیز از جمله همین امور بود که پیامبر تلاش می کرد آن اهداف پست را به اهدافی متعالی همچون کامل کردن یکدیگر، رسیدن به آرامش برای عبودیت خداوند و.... تبدیل کند.

مباحث ازدواج در اسلام تاکنون عموماً شامل مسائل فقهی و اخلاقی بوده است. در صورتی که بررسی فرهنگ ازدواج در صدر اسلام با نگاه مردم شناختی و بررسی آیات مرتبط در فضاینزول می تواند معارف و راهکارهای

جدیدی ارائه دهد. مردم شناسی فرهنگی (که این پایان نامه از آن کمک می گیرد) خطوط تمدن و فرهنگ یامنشهای فرهنگی گروههای انسانی را بررسی می کند (عسکری خانقاه حسن، ۱۳۷۳: ۳۶). تمایز این پایان نامه با پژوهشهای دیگر این است که این پایان نامه با نگاه فرهنگ شناختی به مسأله مینگرد؛ بنابراین احکام و اخلاق ازدواج خارج از اهداف اصلی پژوهشگر است و هدف اصلی بررسی تحول فرهنگی در فضای ازدواج توسط قرآن و تأثیر آن تا زمان حاضر است. برای این منظور باید فرهنگ حاکم بر ازدواج قبل از اسلام، فرهنگ پیشنهادی یا تغییرات فرهنگی قرآن در ازدواج و تأثیرات این تغییر فرهنگ در فهم اجتماعی ازدواج بررسی شود. برای رسیدن به این هدف بهترین ابزار علم مردم شناسی است زیرا مردم شناسی به بررسی لایه ی فرهنگی زندگی مردم می پردازد و بی شک یکی از مهم ترین مؤلفه های فرهنگی ازدواج است. این پایان نامه در تلاش است تا با نگاه مردم شناسی هنجارهای حاکم بر ازدواج را در عصر نزول کشف نموده و با تبیین و بررسی آن علاوه بر ارائه فهمی جدید از آیات مرتبط راهکار جدیدی برای حل پرسش ها و مشکلات ازدواج در جامعه ی امروز بیابد و در حد توان الگویی قرآنی برای فضای امروز ارائه دهد.

۱-۲- اهداف:

۱-۲-۱) به دست آوردن هنجارهای مردم شناختی مطلوب حاکم بر ازدواج از دیدگاه قرآن

۱-۲-۱-۱) بررسی مردم شناسی ازدواج در صدر اسلام

۱-۲-۱-۲) به دست آوردن مبانی ازدواج مطلوب از منظر قرآن

۱-۲-۱-۳) مقایسه تفاوت های ایجاد شده در دو تفکر

۱-۲-۱-۲) پاسخگویی به شبهات وارد شده به قرآن

۱-۲-۱-۳) ارائه ی الگویی قرآنی برای فضای امروز

۱-۳-پیشینه کار

۱- فرهنگ ازدواج از نظر اسلام. رضایی، مریم. تاریخ دفاع: ۱۳۷۷ استاد راهنما: علی قائمی. این پایان نامه در آغاز به تبیین معنا و مفهوم فرهنگ ازدواج و رابطه ی ازدواج با فرهنگ می پردازد و در ادامه سابقه ی ازدواج در اسلام، آیات مربوط به ازدواج جاهلی، اهداف ازدواج، مقدمات و مراحل ازدواج را مورد بررسی قرار می دهد.

۲- بررسی طلاق و ازدواج در قرآن. جمشیدیان، فرزانه. تاریخ دفاع: ۱۳۷۴. استاد راهنما: عیدی. حمید. این پایان نامه شامل این موضوعات است: تاریخچه ای درباره ی نسل انسانها، اهداف ازدواج، مهریه، تعدد زوجات، طلاق، ازدواج موقت. این پژوهش بر مبنای نظرات مفسران نوشته شده است.

۳- ازدواج از دیدگاه قرآن. اسلامی پناه، هادی. تاریخ دفاع: ۱۳۷۵

این پایان نامه جهت کشف قاموس ازدواج در قرآن سعی کرده تمامی آیات مرتبط با ازدواج را چه از حیث واژگان و چه از حیث محتوا استقرا کرده و آنها را تحت رئوس مباحث ازدواج فهرست بندی نماید. در ذیل این عناوین برخی از دیدگاه های مفسران بیان می شود. محورهای اساسی عبارت اند از: معناشناسی نکاح، اهمیت و ضرورت نکاح، منشأ طبیعی ازدواج، آثار و احکام ازدواج، سنن جاهلیت در ازدواج.

۴- خانواده از دیدگاه قرآن و حدیث. حسینی، سیدرضا. تاریخ دفاع: ۱۳۷۹. استاد راهنما: مهدی پورگل

این پایان نامه شامل این عناوین اصلی است: ملاک و معیار انتخاب همسر، شرایط و اهداف ازدواج، حقوق و اقسام آن در خانواده.

۵- ازدواج از دیدگاه قرآن و سنت. محمدیستونی. ناشر: بیان جوان. ۱۳۸۴. این کتاب به بررسی اهمیت و فضیلت ازدواج، آثار دنیوی و اخروی ازدواج، شرایط عقد ازدواج دائم و موقت، مهریه و... می پردازد.

این پژوهش ها در برخی موضوعات همچون اهمیت ازدواج، آثار ازدواج، مهریه، تعدد زوجات، مراحل و مقدمات ازدواج و... مشترک است و بیشتر به بعد احکام و اخلاق در ازدواج پرداخته است.

تمایز این پایان نامه با پژوهش های دیگر در زمینه ازدواج در این است که این پایان نامه با نگاه فرهنگ شناختی به مسأله می نگرد بدین معنا که تحول ازدواج، احکام یا اخلاق ازدواج در این پایان نامه مطرح نمی شود بلکه تحول فرهنگی در فضای ازدواج توسط قرآن در دوره ی نزول و پس از آن و تأثیر آن تا زمان حاضر بررسی می شود. در این پایان نامه از مطالعات تاریخی و قرآنی به روش مردم شناسی استفاده می شود تا تأثیر قرآن بر تاریخ ازدواج بررسی شود.

۱-۴- فرضیه ها:

- ۱- مفهوم ازدواج در قرآن با نگاه مردم شناسی قابل بررسی است.
- ۲- این احتمال وجود دارد که قرآن تغییر دهنده ی رفتار مردم نسبت به ازدواج در عصر خویش باشد.
- ۳- به نظر می رسد این روش قابلیت متناسب سازی با عصر حاضر را دارا باشد.

۱-۵- سؤال ها

- ۱- فضای حاکم بر ازدواج در عصر نزول قرآن چگونه بوده است؟
- ۲- چگونه می توان تأثیر الگوی ازدواج در زمان پیامبر را در زمان حاضر بررسی کرد؟
- ۳- آیا استفاده از روش مردم شناسی ارائه دهنده ی پاسخ های جدیدی به پرسش های پیرامون ازدواج است؟

۱-۶- اصطلاحات

۱- قرآن^۱

۲- مردم شناسی^۲: شناخت مردم. نام علمی است که درباره ی اقوام و نژادهای مختلف، اعمال، اخلاق و آثار آنها بحث می کند (عمید حسن، ۱۳۷۲: ۱۷۸۷). مردم شناسی را به دو شاخه ی مردم شناسی جسمانی و مردم شناسی فرهنگی تقسیم کرده اند مردم شناسی فرهنگی (که پایان نامه از آن کمک میگیرد) خطوط تمدن و فرهنگ یا منشهای فرهنگی گروههای انسانی را بررسی می کند (عسگری خانقاه حسن، ۱۳۷۳: ۳۶).

۳- ازدواج^۳: جفت گرفتن، زن کردن، شوهر کردن، رابطه ی حقوقی است که برای همیشه یا مدت معین به وسیله ی عقد مخصوص بین زن و مرد حاصل شده و به آنها حق می دهد که از یکدیگر تمتع جنسی ببرند (معین، ۱۳۷۵: ۲۱۶/۱).

^۱Quran

^۲anthropology

^۳marriage

۴- **عصر جاهلیت**^۴: اصطلاح قرآنی و حدیثی ناظر به نوعی ویژگی های اخلاقی و اعتقادی و نیز دورهای پیش از تاریخ اسلام عربستان که این ویژگی ها در آن ظهور کرده است (حداد عادل غلامعلی، ۱۳۸۴: ۵۱۱/۹).

۵- **خانواده**^۵: خاندان، دودمان، خیل خانه، تبار، دوده، اهل خانه، اهل البیت (دهخدا علی اکبر، ۱۳۳۴: ۱۸۴/۲).

۱-۷- روش شناسی

پیدایش بشر با خلقت آدم که پیامبری الهی بود؛ شکل گرفت و با ازدیاد نسل او و پراکنده شدن آنها به اطراف زمین تداوم پیدا کرد. این گروه های کوچک انسانی نیز کم کم رو به تراید گذاشت و عوامل مختلفی سبب تنوع فرهنگ در آنها شد. عواملی چون پیرویا عدم تبعیت از پیامبران الهی، محیط زندگی، استعداد ها و توانایی های مردم آن گروه ها. در گذر زمان با بیشتر شدن این اختلاف ها، ملت ها کم کم از هم فاصله گرفتند تا جایی که آداب و رسوم ملتی برای ملت دیگر عجیب می نمود. در این زمان برخی گردشگران و تجار به ثبت آداب و رسوم ملت های دیگر پرداختند.

برخی، تحولاتی چون تقسیم ثروتها به دست انسانها و ایجاد طبقات اجتماعی، وضع قوانین مختلف، افزایش نسل بشر، پخش و تداوم پی در پی زبانهای مختلف و قوانین جدید و سرانجام مهاجرت اقوام از محلی به محل دیگر را از جمله عوامل ایجاد کننده اختلاف و ناهماهنگی در تمدن های انسانی بر شمرده اند (عسگری خانقاه، ۱۳۷۳: ۹). پس از قرون وسطا فیلسوفان عصر جدید دریافتند که مسائل اجتماعی را نیز می توان با مشاهده و تجربه ی دقیق بررسی کرد و روش علمی را در مورد آنها به کار بست. در نتیجه علمی مثل جامعه شناسی و مردم شناسی توسعه یافت (عسگری خانقاه، ۱۳۷۳: ۲۳).

از نظر قدمت تاریخی مردم شناسی کهن ترین علم بشر است. بشر همیشه در پی یافتن مبدأ پیدایش خود بود و به همین خاطر از فرهنگ و شهر و دیار خود قدم فراتر نهاده و به سرزمین های دور دست سفر می کرد تا مردمان دیگر را بشناسد و از چگونگی زندگی زندگیشان باخبر شود. مردم شناسی نوین به طور منظم بعد از ظهور انقلاب صنعتی در اروپا به وجود آمد. عشق و علاقه علما و ماجرا جویان غربی در کشف و بهره گیری از تجربیات و آداب و رسوم مردمان شرقی به حدی بود که آنها هر سختی را در این راه تحمل می کردند. برخورد اولیه اروپائیان از موضع قوم محوری و بسیار خشونت بار بود (خلیل دیرین، ۱۳۶۶: ۱۳).

سیاست های استعماری دولت های غربی بر این اساس بود که برای تسلط بر مردم در مستعمرات خود، به خوبی فرهنگ و آداب و رسوم آنان را بشناسند. بنابراین مردم شناسان اولیه با چنین هدفی به شناخت اقوام بدوی

⁴ignorance age

⁵family

پرداختند. اما با گذشت زمان پژوهشگران به اهمیت وارزش تحقیقات مردم شناسی پی بردند و ضمن جدا کردن خود از رویکردهای استعماری، تلاش نمودند مردم شناسی را به عنوان یک رشته دانشگاهی بی طرفانه هدفش شناخت جوامع انسانی است، تثبیت کنند.

۱-۷-۱- تقسیم بندی مردم شناسی

مردم شناسی نیز مانند سایر علوم به بخش های مختلف تقسیم شده تا هر بخش تخصصی تر مورد مطالعه قرار گیرد. ساده ترین تقسیم بندی در این زمینه تفکیک آن به مردم شناسی جسمانی و فرهنگی است.

مردم شناسی جسمانی - هر آنچه به ظاهر انسانها مربوط است از قبیل اندازه ی اعضا، ویژگی های جسمانی، نژاد های مختلف، رنگ مو، رنگ چشم و... در بخش مردم شناسی جسمانی فیزیکی مورد مطالعه قرار می گیرد که از حوزه علوم انسانی تا حدی خارج می شود و بیشتر با علوم زیستی قرابت دارد.

مردم شناسی فیزیکی توجه اصلی خود را به تکامل انسان از نظر زیست شناسی و اختلافات فیزیکی میان افراد و اجتماعات، همبستگی میان سن و جنبه های جسمانی، رابطه ی بین بدن و بیماری و... معطوف داشته است. (داگلاس آلیور، ۱۳۳۵: ۱۳)

مردم شناسی فرهنگی - آنچه دستاورد فرهنگی بشر است در زمره ی مطالعات مردم شناسی فرهنگی جای می گیرد.

مردم شناسی فرهنگی به کالبد شناسی توجه چندانی ندارد و بیشتر با سلوک و رفتار انسانی سرو کار دارد. **شاخه های مختلف مردم شناسی فرهنگی** - داگلاس آلیور در تقسیم بندی مردم شناسی فرهنگی معتقد است که برخی از مردم شناسان فرهنگی به منظور پی بردن به طرز زندگی و فضای زندگی مردم باستان به ترتیب زمانی به کاوش آثار باستانی (باستان شناسی) می پردازند. بعضی دیگر به توصیف و تحلیل طرز زندگی کنونی و یا گذشته ی نزدیک (نژاد نگاری) یا به مقایسه ی میان طرق گوناگون زندگی به منظور دست یابی به درک وسیع تاریخی (انسان شناسی) و اصول عمومی رفتار انسانی (مردم شناسی اجتماعی) می پردازند. برخی از متخصصین توجه خود را به نقش فرد در چهارچوب فرهنگ جوامع مختلف معطوف می دارند (روانشناسی مردم یا فرهنگ شخصیت) در حالی که بعضی دیگر زبانهای خارجی را به عنوان سیستم های نمونه منطبق و رفتار (زبان شناسی مردمی) مطالعه می کنند (داگلاس آلیور، ۱۳۳۵: ۱۳).

در مجموع باید گفت مطالعات مردم شناسان فرهنگی بیشتر حول محور عادات مردم است. هر انسانی دارای رفتارهای عادت (افعال، تفکر، احساس و...) است. بعضی از این رفتارهای عادت و ویژگی مختص به وی دارند.

بعضی دیگر از این رفتارها همانند رفتار بعضی افراد دیگر می باشد و بالاخره بعضی دیگر میان فرد و همه ی افراد نوع بشر مشترک اند. بعضی از این عادات موروثی اند یعنی عملاً از ترکیب ژنتیک فرد به وجود آمده اند. مردم شناسان فرهنگی به کلیه ی رفتار عاداتی بشر اعم از موروثی یا آموخته، عادات همگانی بشر، عادات فردی و گروهی توجه دارند (داگلاس آلیور، ۱۳۳۵: ۱۷-۱۹).

در این میان، ازدواج به عنوان یکی از اساسی ترین رفتارهای پایدار انسان همواره مورد توجه مردم شناسان بوده است که تنوع و انواع آن را در جامعه و برهه های مختلف تاریخی بررسی کرده اند.

۱-۷-۲- محققین و صاحب نظران مردم شناسی در حوزه ازدواج

لوئیس مورگان (۱۸۱۸-۱۸۸۱) - مردم شناس آمریکائی که نظریه های او از مکتب تکامل گرایی قرن نوزدهم الهام گرفته و به شناخت و تحلیل تاریخچه ی حیات و تحول خانواده و ازدواج در طی تاریخ پرداخته است. مطالعات مورگان درباره ی سیستم خویشاوندی که با تبحر و باریک اندیشی انجام شده پایه گذار انسان شناسی اجتماعی امروز است. کتاب او در این زمینه سیستم همخونی و ارتباط آن با خانواده انسانی نام دارد که در سال ۱۸۷۰ میلادی به چاپ رسیده است (روح الامینی، ۱۳۵۷: ۳۰۷).

جان مک لنان (۱۸۲۷-۱۸۸۱) - قاضی اسکاتلندی که مطالعات حقوق مقایسه ای او سهمی به سزا در توسعه ی مردم شناسی داشته است. وی خصوصاً به تحقیق درباره ی مادر سالاری و مادر تباری و اشکال مختلف ازدواج (چند زنی، چند شوهری، ازدواج با بیوه ی برادر) و هرج و مرج ابتدائی پرداخته است. یک کتاب او در این زمینه «ازدواج های ابتدائی (۱۸۶۵)» و کتاب دیگر او «تحقیقی اندر ریشه طرز تسخیر زن در تشریفات عروسی» نام دارد (روح الامینی، ۱۳۵۷: ۳۰۶).

باخوفن زوهان ژاکب (۱۸۱۵-۱۸۸۷) - حقوقدان و فیلسوف سوئیسی. وی صاحب این نظریه است که مادر سری و مادر تباری قبل از پدر سری و پدر تباری وجود داشته و در این مبحث نظریه ی هرج و مرج اولیه را به تفصیل بیان کرده است. کتاب او در این زمینه سیستم مادر سری (۱۸۶۱) نام دارد (ه.ر. هیس، ۱۳۴۰: ۲۵۷).

ادوارد وستر مارک - اولین طبیعی دان ناسازگار و سرسختی که به رد مسائل مردم شناسی و بالاخص فرضیات مربوط به منشأ عروسی پرداخت (ه.ر. هیس، ۱۳۴۰: ۲۵۷). نظریه های وی در باره ی منشأ ازدواج و تحریم محارم و مقدم بودن مادر تباری در سلسله مراتب تحول خانواده ی انسان معروف است و انتقاداتی را برانگیخت (روح الامینی، ۱۳۵۷: ۳۱۲). مبنای تحقیقی وستر مارک مطالعه ی عروسی از نظر زیست شناسی بود. وی از جماعات

بدوی چشم پوشیده، به مطالعه سلوک جانوران پست تر پرداخت تا علائمی دال بر زندگی عقیف خانوادگی پیدا کند (ه.ر.هیس، ۱۳۴۰:۲۶۱). کتاب او در این زمینه «تاریخچه ی ازدواج (۱۸۹۱)» نام دارد (روح الامینی، ۱۳۵۷:۳۱۲).
ریورس (۱۸۶۴-۱۹۲۲) - مردم شناس انگلیسی که باعث ایجاد منابعی برای تحلیل سیستم خویشاوندی شد. کتاب او خویشاوندی و سازمان اجتماعی (۱۹۱۴) نام دارد (روح الامینی، ۱۳۵۷:۳۰۷).

فریزر جیمس جرج (۱۸۵۴-۱۹۴۱) - که کتاب «توتیمسم و برون همسری» را نوشته است (روح الامینی، ۱۳۵۷:۲۹۰).
مید مارگارت - کتاب او «مسائل جنسی و طبایع انسانی در سه جامعه ابتدائی (۱۹۳۵)» نام دارد (روح الامینی، ۱۳۵۷:۳۰۶).

کاردیز آبرام (م ۱۸۹۱) - کتاب او «مسائل جنسی و اخلاق (۱۹۵۶)» نام دارد (روح الامینی، ۱۳۵۷:۲۹۰).

۱-۷-۳- مؤلفه های مردم شناسی ازدواج

پایه و محور مباحث مردم شناسی از زمان مورگان تا به امروز، مطالعه ی سازمان خانواده و نظام خویشاوندی بوده است. کلودی اشتروس ازدواج و خویشاوندی را هسته ی مطالعه ی فرهنگ های همه ی جوامع می داند (روح الامینی، ۱۳۵۷:۱۱۵).

معمولاً در شکل گیری آداب و رسوم و قوانین ازدواج عواملی چون دین، خرافات، افکار و روایات مردم تأثیر گذارند. بنابراین مطالعه ی آن در شناخت فرهنگ مردم ضروری است. به دلیل متغیر بودن این عوامل، آداب ازدواج از جایی تا جای دیگر متغیر است و همین تنوع آداب موجب علاقه مندی مردم شناسان به این دسته از مطالعات شده است.

آنچه ازدواج را از جامعه ای تا جامعه ی دیگر متمایز می سازد، معمولاً شامل این موارد است: تعریف ازدواج و تفاوت آن با زنا، تک همسریا چند همسری، درون همسریا برون همسری و....

۱-۷-۳-۱- تعریف ازدواج

مردم شناسان معمولاً در ارائه تعریفی از ازدواج که در بر گیرنده ی تمام افراد و جوامع باشد با مشکل رو برو می شوند. آنچه مسلم است همه ی جوامع برای ازدواج و رسمیت بخشیدن به آن عرف و قوانینی دارند که آن را از رابطه ای که با خشونت و هرج و مرج جنسی همراه باشد، متمایز می سازد. جدای از این مطلب، ثبات ازدواج هم